

[https://doi.org/10.52058/2695-1592-2023-1\(20\)-28-37](https://doi.org/10.52058/2695-1592-2023-1(20)-28-37)

Олена Непочатенко

*доктор економічних наук, професор, Заслужений працівник освіти України,
ректор Уманського НУС, професор кафедри фінансів,
банківської справи та страхування, Уманський національний
університет садівництва, м. Умань, Україна,
<https://orcid.org/0000-0002-1212-6335>*

Петро Бечко

*кандидат економічних наук, професор, професор кафедри фінансів,
банківської справи та страхування, Уманський національний
університет садівництва, м. Умань, Україна,
<https://orcid.org/0000-0003-0928-4778>*

Ольга Пономаренко

*здобувач третього освітньо-наукового рівня вищої освіти (доктор
філософії), викладач кафедри фінансів, банківської справи і страхування,
Уманський національний університет садівництва, м. Умань, Україна,
<https://orcid.org/0000-0003-3273-1150>*

КЛАСИФІКАЦІЯ РИЗИКІВ АГРОСТРАХУВАННЯ

Анотація. Системна структура аграрного сектору нашої держави є основою національної економіки. Цей сектор є основою для збереження національного суверенітету, продовольчої, економічної, екологічної та енергетичної безпеки. Це специфічний сектор, ефективність якого залежить від наявності матеріальних, фінансових і людських ресурсів, а процеси відбуваються в середовищі, якому притаманні трансформаційні характеристики різного характеру.

Аграрне виробництво піддається впливу ризиків різної видової сукупності, що в кінцевому підсумку можуть позначитися на результатах його діяльності. У статті проведений аналіз підходів щодо систематизації ризиків сільськогосподарських товаровиробників – важливого та недостатньо розробленого теоретичного аспекту дослідження аграрного сектору

економіки, з метою мінімізації ризиків, запропонована класифікація ризиків на основі загального їх групування, які безпосередньо відображають специфіку сільського господарства. Зроблено висновок щодо необхідності модифікації існуючого групування ризиків в агрострахуванні, а також запропоноване групування страхових ризиків на основі ступеню типовості ризиків. Проаналізований стан агрострахування в країнах з розвинутими ринковими відносинами.

Ключові слова: страхування, страховий ризик, суб'єкти господарювання аграрного бізнесу, аграрна сфера, групування ризиків, державна фінансова підтримка.

Olena Nepochatenko

*Doctor of Economic Sciences, Professor, Merited Education Worker of Ukraine,
Rector of Uman National University of Horticulture,
Professor of the Department of Finance, Banking and Insurance,
Uman National University of Horticulture, Uman, Ukraine
<https://orcid.org/0000-0002-1212-6335>*

Petro Bechko

*PhD in Economics, Professor, Professor of the Department of Finance,
Banking and Insurance, Uman National University of Horticulture,
Uman, Ukraine
<https://orcid.org/0000-0003-0928-4778>*

Olga Ponomarenko

*PhD student, Lecturer of the Department of Finance,
Banking and Insurance, Uman National University of Horticulture,
Uman, Ukraine
<https://orcid.org/0000-0003-3273-1150>*

CLASSIFICATION OF AGRICULTURAL INSURANCE RISKS

Abstract. The system structure of the agrarian sector of our state is the basis of the national economy. This sector is the basis for maintaining national sovereignty, food, economic, environmental and energy security, the effectiveness

of which depends on the availability of material, financial and human resources and the processes take place in an environment that has transformational nature. Agricultural production is exposed to the risks of different specific combinations, which ultimately may affect the results of its activities. The article analyzes approaches to systematizing the risks of agricultural producers - an important and insufficiently developed theoretical aspect of the study of the agricultural sector of the economy. A conclusion is made about the need to modify the existing grouping of risks in agricultural insurance, and a grouping of insurance risks based on the degree of risk typicality is proposed. The state of agricultural insurance in countries with developed market relations is analyzed.

Keywords: insurance, insurance risk, agricultural business entities, agrarian sphere, classification of risks, state financial support.

Постановка проблеми. Аграрний сектор національної економіки багато в чому визначає рівень продовольчої та економічної безпеки країни, забезпечення яких можливе виключно за умов сталого, стабільного та безперервного виробництва продуктів харчування, а також сировини для інших галузей національної економіки. З огляду на це, аграрній галузі надається як державна фінансова підтримка в цілому так і захист майнових інтересів аграріїв від несприятливих умов виробництва. Значна кількість сільськогосподарських угідь України перебуває у зоні ризикованого землеробства. Водночас страхування сільськогосподарських культур неможливе без державної підтримки, оскільки суб'єкти господарювання аграрної галузі, щорічно отримують збитки від несприятливих природно – кліматичних умов. Внаслідок цього, виникає потреба узагальнення і на цій основі розроблення пропозицій щодо вдосконалення системи майнового страхування в аграрній галузі, пов'язаних з ризиками агрострахування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми дослідження, узагальнення і винесення пропозицій на цій основі щодо вдосконалення системи майнового страхування в аграрній галузі, пов'язаних з ризиками агрострахування, висвітлена у працях науковців, які займаються визначеною проблематикою – В. Борисова, А. Петренко, О. Прокопчук, Ю. Алескерова, О. Зоря, А. Карнаушенко, П. Лайко, О. Луценко, О. Стельмашук, А. Шоломій та ін. Незважаючи на кількість та обсяг проведених наукових досліджень з даної тематики, поки що остаточно не сформований системний підхід дослідження ризиків внаслідок відсутності загальноприйнятих підходів щодо виокремлення їх групувальних ознак, а окремі групи ризиків не зведені в єдину класифікацію.

Мета статті. Дослідження підходів щодо систематизації ризиків сільськогосподарських товаровиробників, класифікація страхових ризиків на

основі ступеню їх типовості та аналіз стану агрострахування в країнах з розвинутими ринковими відносинами.

Викладення основного матеріалу. Сільське господарство є відкритою, регульованою системою, адаптованою до ринкових умов господарювання, в основі функціонування якої сезонний характер виробництва та пряма залежність обсягів виробництва від природно- кліматичних умов, що суттєво впливає на стабільність виробництва та отриманням збитків, що завдаються внаслідок несприятливих погодних явищ. Такі умови діяльності негативно впливають на можливості суб'єктів аграрного бізнесу регулярно здійснювати розширене відтворення.

Комплексний підхід до вирішення зазначеної проблеми визначає необхідність розроблення науково-обґрунтованих організаційних та економічних заходів та засобів раціональної організації та управління страховим процесом у галузі майнового страхування. З огляду на це, необхідно враховувати інтереси усіх сторін, які приймають участь в цьому процесі, дотримання ефективного використання державних коштів, що спрямовуються на компенсацію частини витрат на майнове страхування, оскільки аграрії отримують державну підтримку у формі здешевлення страхових платежів при страхуванні своєї сільськогосподарської продукції відповідно до постанови про порядок надання фінансової підтримки при аграрному страхуванні.

Агрострахування є особливим видом майнового страхування, який передбачає захист страхувальника від сукупності ризиків, реалізація яких може негативно позначитися на його діяльності та призвести до несприятливих фінансових наслідків (за найгіршого сценарію розвитку подій – до банкрутства господарюючого суб'єкта, що займається аграрним виробництвом).

Однією з основних передумов виробничого процесу в аграрній сфері є його безперервність. З огляду на це, суб'єктам аграрного виробництва варто відшкодувати матеріальні збитки та відновлювати відтворення після різних несприятливих впливів стихійних сил природи або негативних наслідків інших надзвичайних подій, які в наш час неминучі практично у всіх сферах діяльності.

Результати низки наукових досліджень в царині аграрного майнового страхування свідчить про варіабельність поглядів дослідників щодо визначення сутності категорії страхування та чітке визначення ризиків майнового страхування. В той же час, дослідження сутності страхування та його ризиків аграрного бізнесу в основному зводяться до його визначення як процесу, діяльності, спрямованого на створення спеціальних грошових фондів та внесків суб'єктів господарювання, подальшого їх використання для

відшкодування збитків при настанні різних несприятливих природно - кліматичних явищ, що відносяться до надзвичайних ситуацій[1].

Щодо визначення сутності ризиків агрострахування як визначального методу управління аграрним виробництвом поки що остаточно не сформований системний підхід їх дослідження внаслідок відсутності загальноприйнятих підходів щодо виокремлення їх групувальних ознак, а окремі групи ризиків не зведені в єдину класифікацію.

Варто відмітити, що до цього часу відсутня єдина точка зору щодо методологічного підходу визначення сутності ризику агрострахування. В енциклопедичному словнику ризик трактується як випадок, про який невідомо, трапиться він чи ні; або випадок, точний час настання якого неможливо визначити [2, с. 578]. За результатами дослідження О.І. Ястремського ризик – це невизначеність в отриманні доходу, розмір якого залежить від загального стану економіки [3, с. 9].

Страхування в усьому світі вважається одним із основних методів управління ризиками, зокрема й у аграрному секторі. З огляду на це, в країнах з розвинутими ринковими відносинами сутність «ризик» трактується як можливість матеріальних та інших витрат, які можуть виникнути в результаті будь-якого рішення. За результатами дослідження В. Хоера, ризик – це ймовірність завдання збитку внаслідок заняття будь-якою справою [4].

Важливе значення у визначенні сутності ризиків при агрострахуванні має вітчизняна нормативно-правова база. В законі України «Про внесення змін до деяких законів України щодо удосконалення правового регулювання страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою»[5] та Законі України «Про страхування» [6] наведений закритий перелік ризиків при агрострахуванні в аграрному бізнесі. Формальний перелік ризиків в агрострахуванні найчастіше призводить до того, що переважна більшість дослідників фактично ігнорують теоретичні питання, пов'язані з їх класифікацією. Штучне обмеження ризиків аграрного страхування зумовлене тим, що з формальної точки зору законодавчо повний перелік ризиків може бути застосований лише щодо аграрного страхування, що здійснюється за державною підтримкою.. Насправді страхувальники мають можливість укласти угоду страхування, яка передбачає захист від інших ризиків, не включений у аналізований перелік. Варто відзначити і те, що запропонований на законодавчому рівні перелік ризиків, що здійснюється в основному за державною підтримкою агрострахування розглядається без їх угрупованням, взаємопов'язаних з тією чи іншою ознакою групування. Наприклад, у перелік ризиків у тваринництві при агрострахуванні в один і той же напрям об'єднані хвороби тварин та масові їх отруєння хоча за своєю сутністю ці ризики істотно різняться один від одного за цілою низкою параметрів, зокрема з причин виникнення, ймовірності їх виявлення, масштабів та можливих наслідків

тощо. Крім того, в аналізованому переліку ризиків не дотримується принцип єдиного підходу до формування напрямів, які розглядається в межах природних ризиків.

З огляду на це, з метою мінімізації ризиків слід класифікувати страхові ризики на основі загального їх групування, які безпосередньо відображають специфіку сільського господарства. Класифікація ризиків наведена в (табл.1).

Таблиця 1

Класифікація ризиків в аграрному страхуванні

Ознака групування	Види ризиків
Використані без модифікацій	
Розмір можливої шкоди	допустимі ризики критичні ризики катастрофічні ризики
Можливість управління ризиками	керовані ризики частково керовані ризики некеровані ризики
Періодичність настання ризиків	ризики низької періодичності ризики середньої періодичності ризики високої періодичності
Тип виявлення ризику	одноразові (миттєві) ризики епізодичні ризики періодичні ризики постійні ризики
Використовувані з модифікаціями	
Сутність виникнення ризиків	природно-кліматичні ризики агробіологічні ризики техногенні ризики
Механізм виникнення ризиків	ризики зумовлені несприятливими умовами ризики зумовлені несприятливими явищами ризики катастроф
Масштаб ризиків(територіальне охоплення)	локальні ризики регіональні ризики національні ризики макрорегіональні ризики глобальні ризики
Ступінь прогнозування ризиків	прогнозовані ризики обмежено прогнозовані ризики непрогнозовані ризики
Пропоновані для використання	
Ступінь типовості ризиків	типові ризики нетипові ризики

Джерело: розроблено авторами

В той же час, відповідно до «Вимог щодо організації і функціонування системи управління ризиками у страховика» Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг розпорядженням 04.02.2014 № 295 наведена класифікація страхових ризиків, яка більше всього може бути використана для загального страхування, а не аграрного. В науковій літературі щодо ризиків в агрострахуванні проведене В.А. Борисовою комплексне дослідження класифікації ризиків аграрного страхування. За результатами цього дослідження наведена загальна класифікацію ризиків, які безпосередньо впливають на фінансово-економічну діяльність підприємств аграрної сфери

Переважає більшість дослідників сучасного стану вітчизняного аграрного страхування та його ризиків здебільшого дають оцінку перспективам розвитку аграрного страхування, обмежуючись теоретичним обґрунтуванням, що «страхування є універсальним механізмом, який може бути використаний для захисту майнових інтересів аграріїв у різних сферах діяльності, у кожній з яких виникає своя група ризиків. Інші дослідники акцентують увагу виключно на розвитку аграрного страхування, яке здійснюється з державною підтримкою, без врахування ризиків та їх мінімізації.

Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг розпорядженням № 295 від 04.02.2014 наводить класифікацію страхових ризиків, які здебільшого стосуються страхуванню фінансових послуг і не можуть бути використані при майновому страхуванні суб'єктів аграрного бізнесу. Цією постановою виокремлені такі ризики як: андеррайтинговий ризик, ризик недостатності страхових премій і резервів, катастрофічний ризик, ризик збільшення рівня смертності, ризик збільшення тривалості життя тощо [8]. У сфері аграрного страхування дане угруповання набуває іншого значення, оскільки у класичній інтерпретації страховий ризик є імовірним, статистично врахованим і має випадковий характер (всі ризики, що не відповідають перерахованим критеріям страхування, є ризиками, що не страхуються). Загальноприйнятий підхід до страхових ризиків в агрострахуванні призводить до того, що багато ризиків, об'єктивно властивих сільському господарству, відносяться до групи нестрахованих ризиків зокрема, у вітчизняній практиці нестраховими є виробничі ризики, зокрема ризики недотримання або неповного дотримання аграрних технологій, що за сучасних умов господарювання аграріїв є пріоритетними [9]. Важливою передумовою при аграрному страхуванні є віднесення значної частки ризиків, що не страхуються в агрострахуванні пов'язане з елементарною відсутністю достатнього обсягу статистичної інформації, необхідної для коректної оцінки ймовірності їх набуття.

Необхідно зазначити, що для кожного конкретного регіону (території) частота настання того чи іншого статистично вимірного ризику визначається на основі накопичених історичних даних. Варто зауважити, що зараз ні у вітчизняній, ні зарубіжній практиці немає уніфікованих «кордонів частоти ризику», тобто. немає єдиних меж інтервалів, які інтерпретуються як зміна частоти ризику. Як правило, частота настання ризику враховується у страховому тарифі, що встановлюється страховиком під час укладання угоди страхування..

Важливою передумовою майнового старування в цілому і аграрного, зокрема має світовий досвід окремі елементи якого варто адаптувати у вітчизняну практику, особливо державну його підтримку.

Нині світова економіка щорічно витрачає близько 3% ВВП на страхування від кліматичних ризиків. Велика частка світового ринку сільськогосподарського страхування посідає країни Північної Америки - США та Канаду (табл.2).

Таблиця 2

Континентальний розподіл страхових премій у сільському господарстві в середньому за 2020 – 2021 рр.

Континент	Обсяг страхових премій у сільському господарстві, млн \$ США	Частка страхових премій у сільському господарстві загалом обсяг премій, %
Північна Америка	13600	56
Азія	5600	23
Європа	4000	16
Латинська Америка	770	3
Африка	180	0,7
Австралія	160	0,7

Існуючі в різних країнах системи сільськогосподарського страхування відрізняються різними підходами до її організації та, насамперед, ступенем участі держави. На сучасному етапі, з точки зору державної участі в аграрному страхуванні, у світовій практиці можна виокремити три категорії систем сільськогосподарського страхування:

– з чільною роллю держави, де вона є основним регулятором страхового ринку (Канада, Кіпр, Греція, Індія, Іран, Філіппіни);

– з превалюванням приватних страхових компаній на страховому ринку, в яких держава в основному лише законодавчо регулює страховий ринок

(Аргентина, Південна Африка, Австралія, Німеччина, Угорщина, Нідерланди, Швеція, Нова Зеландія);

– з розвиненим державно-приватним партнерством, де гармонійно поєднується ринкова конкуренція страхових компаній з виваженим державним регулюванням на основі різних принципів (США, Португалія, Іспанія, Туреччина, Південна Корея, Бразилія, Чилі, Франція, Італія, Мексика, Польща).

Загалом рівень агрострахування та ступінь його державної підтримки країни має відповідати потенціалу розвитку АПК. Незважаючи на менш ризиковані порівняно з Україною умови ведення сільського господарства в розвинених країнах, державна фінансова підтримка набагато суттєвіша.

Результати дослідження свідчать що державна фінансова підтримка аграрного страхування має суттєві проблеми внаслідок:

– недостатність обсягів фінансових ресурсів, непрозорості та недостатньої гнучкості процесів фінансової державної підтримки;

– недостатня інформація щодо можливостей агрострахування, на етапі укладання угоди найчастіше невірно оцінюється рівень страхового покриття;

– складність процедури отримання фінансової підтримки та укладання угоди про страхування;

– сільгоспвиробники отримують необхідні їм кошти з великим запізненням та не в повному обсязі;

– відсутність необхідних та ефективних засобів захисту інтересів та прав агровиробників у відносинах зі страховими компаніями.

Висновки. Проведене дослідження свідчить про необхідність для суб'єктів аграрного бізнесу страхового захисту. Основною проблемою є наявність фінансових джерел для компенсації завданих збитків та подальшого відновлення виробництва, яке постраждало внаслідок природно – кліматичних умов. Основними джерелами покриття збитків повинні слугувати страхові внески від застрахованих юридичних осіб – аграріїв, банківські запозичення та державна фінансова підтримка. В перспективі, з метою покращення умов аграрного страхування, слід суттєво розширити перелік ризиків при майновому страхуванні аграріїв, що сприятиме підвищенню ролі та ефективності агрострахування та розширити охоплення суб'єктів господарювання аграрного бізнесу страхуванням.

Література:

1. Журавка О. С. Страхування : навчальний посібник. Суми : Сумський державний університет, 2020. 350 с.
2. Базилевич В.Д., Базилевич К.С. Страхова справа. Київ: Знання, 2005. 352 с.
3. Ястремський О.І. Моделювання економічного ризику. Київ: Либідь, 1992. 176 с.

4. Хойер В. Як робити бізнес в Європі. <http://lib.web-malina.com/viewbooks.php?gid=27&author=2133>

5. Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо удосконалення правового регулювання страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою»/ Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2021. № 37. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1601-20#Text>

6. Закон України «Про страхування» (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 18, ст. 78) <https://zakon.rada.gov.ua/>

7. Борисова В.А. Страхування як засіб запобігання ризиків аграрних виробників. Облік і фінанси АПК: освітній портал. 2022 <https://magazine.faaf.org.ua/strahuvannya-yak-zasib-zapobigannya-rizikiv-agrarnih-virobnikiv.html>

8. Розпорядження № 295 від 04.02.2014 р. Про затвердження Вимог до організації і функціонування системи управління ризиками у страховика/ file:///D:/Desktop/Страхування/Про%20затвердження%20Вимог%20до%20органі...%20_%20від%2004.02.2014%20№%20295.html#Text

9. Петренко А. Аграрне страхування: комплексний інструмент управління ризиками. Режим доступу: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/zemelneagrarne-pravo/agrarne-strahuvannya-kompleksniy-instrument-upravlinnyarizikami.html>

References:

1. Zhuravka O.S. (2020). Strahuvannia [Insurance]. Sumy: Sumy State University [in Ukrainian].

2. Bazylevych V.D., Bazylevych K.S. (2005). Strakhova sprava [Insurance]. Kyiv: Znannia [in Ukrainian].

3. Yastremskyi O.I. (1992). Modeliuvannia ekonomichnoho ryzyku [Modeling of economic risk]. Kyiv: Lybid [in Ukrainian].

4. Khoier V. How to make business in Europe. Retrieved from: <http://lib.web-malina.com/viewbooks.php?gid=27&author=2133>

5. Zakon Ukrainy «Pro vnesennia zmin do deiakykh zakoniv Ukrainy shchodo udoskonalennia pravovoho rehuliuвання strakhuvannia silskohospodarskoi produktsii z derzhavnoiu pidtrymkoiu [Law of Ukraine “On the introduction of changes to some laws of Ukraine regarding the improvement of the legal regulation of insurance of agricultural products with state support]. 2021.37. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1601-20#Text>

6. Zakon Ukrainy “Pro strakhuvannia” (Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrainy) [Law of Ukraine "On Insurance" (Information of the Verkhovna Rada of Ukraine)]. 1996. 18. Retrieved from:) <https://zakon.rada.gov.ua/>

7. Borysova V.A. (2022). Strakhuvannia yak zasib zapobihannia ryzykiv ahrarnykh vyrobnykiv [Insurance as a means of preventing the risks of agricultural producers].

Oblik i finansy APK : osvittii portal. Retrieved from: <https://magazine.faaf.org.ua/strahuvannya-yak-zasib-zapobigannya-rizikiv-agrarnih-virobnikiv.html>

8. Rozporiadzhennia #295 vid 04/02/2014 Pro zatverdzhennia Vymoh do orhanizatsii i funktsionuvannia systemy upravlinnia ryzykamy u strakhovyka [On the approval of the Requirements for the organization and operation of the risk management system at the insurer]. Retrieved from: D:/Desktop/Страхування/Про%20затвердження%20Вимог%20до%20органі...%20_%20від%2004.02.2014%20№%20295.html#Text

9. Petrenko A. Ahrarne strakhuvannia: kompleksnyi instrument upravlinnia ryzykamy [Agricultural insurance: a comprehensive risk management tool]. Retrieved from: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/zemelneagrarne-pravo/agrarne-strahuvannya-kompleksniy-instrument-upravlinnyarizikami.html>